

Επιλογές σπουδών για την Ανώτατη Εκπαίδευση και ανισότητα των φύλων*

Ελένη Σιάνου - Κύργιου**

Περίληψη

Η σχέση ανάμεσα στην εκπαίδευση και τα φύλα εξακολουθεί να προσελκύει το ενδιαφέρον των ερευνών, παρά τις τεράστιες προόδους που έχουν συντελεστεί κατά τις τελευταίες δεκαετίες. Τα ευρήματά τους δείχνουν ότι η σχέση αυτή παραμένει προβληματική και έχει ως συνέπεια τη συντήρηση των ανισοτήτων μεταξύ των φύλων όχι μόνο στην εκπαίδευση αλλά και στην αγορά εργασίας. Ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες της συντήρησης των ανισοτήτων είναι η επίδραση του φύλου στις επιλογές σπουδών κατά την κρίσιμη φάση της μετάβασης από τη Δευτεροβάθμια στην Ανώτατη Εκπαίδευση που οριοθετούν, σε μεγάλο βαθμό, τις μετέπειτα ακαδημαϊκές και επαγγελματικές διαδρομές. Στο ζήτημα της επιλογής των σπουδών επικεντρώνεται η παρούσα μελέτη, η οποία βασίζεται στα ευρήματα μιας έρευνας που πραγματοποιήθηκε σε ένα δείγμα υποψηφίων για την εισαγωγή στην Ανώτατη Εκπαίδευση. Η έρευνα αποκαλύπτει ότι υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των φύλων στις επιλογές σπουδών, οι οποίες δεν μπορούν να γίνουν κατανοητές, αν απομονωθούν από το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο και το ισχύον σύστημα αξιών που επηρεάζει τις αποφάσεις των υποψηφίων. Η διεύρυνση της συμμετοχής στην Ανώτατη Εκπαίδευση συνεισφέρει στην προώθηση της ισότητας των φύλων με ποσοτικούς όρους, δεν είναι όμως επαρκής παράγοντας για να μειώσει τις ανισότητες με ποιοτικούς όρους.

* Δημοσιεύεται για πρώτη φορά.

** Αναπληρώτρια καθηγήτρια στο τμήμα Φιλοσοφίας Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

Εισαγωγή

Είναι μεγάλος ο αριθμός των εμπειρικών ερευνών και των θεωρητικών μελετών διεθνώς που εξετάζουν τα ζητήματα που σχετίζονται με τις ανισότητες των φύλων στην εκπαίδευση. Από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας διαπιστώνεται ότι εκδηλώνεται ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη διερεύνηση των ζητημάτων που σχετίζονται με τις ανισότητες των φύλων κατά τη πρόσβαση και τη συμμετοχή στην Ανώτατη Εκπαίδευση. Το ενδιαφέρον αυτό μπορεί να ερμηνευθεί, αν ληφθεί υπόψη ότι η διεύρυνση της πρόσβασης και της συμμετοχής στην Ανώτατη Εκπαίδευση συνδέεται, από τη ρητορική, με την προώθηση της ισότητας των ευκαιριών. Οι ανισότητες στην πρόσβαση και τη συμμετοχή στην Ανώτατη Εκπαίδευση είναι σημαντικοί παράγοντες που επηρεάζουν, σε μεγάλο βαθμό, την ποιότητα των εμπειριών από τις σπουδές, τη μετάβαση στην αγορά εργασίας και τις ευκαιρίες απασχόλησης, ειδικά σε επαγγέλματα που υπόσχονται υλικά και συμβολικά οφέλη, προοπτικές καριέρας.

Τα ευρήματα των σχετικών ερευνών καταλήγουν σε ορισμένες κοινές διαπιστώσεις. Τις τελευταίες δεκαετίες συντελούνται βαθιές αλλαγές σε σχέση με τις εκπαιδευτικές εμπειρίες των γυναικών. Ο παράγοντας φύλο δεν επηρεάζει τις επιδόσεις στην εκπαίδευση, αφού οι μαθήτριες έχουν συχνότερα από τους μαθητές υψηλές επιδόσεις κατά την κρίσιμη φάση της μετάβασης στην Ανώτατη Εκπαίδευση. Εφόσον η επίδοση είναι βασικό κριτήριο για την πρόσβαση στην Ανώτατη Εκπαίδευση εκπροσωπούνται τελικά στο σύνολο του φοιτητικού πληθυσμού με υψηλότερα ποσοστά. Με ποσοτικούς όρους, συνεπώς, έχει επιτευχθεί η ισότητα των φύλων ως προς την πρόσβαση και τη συμμετοχή στην Ανώτατη Εκπαίδευση.

Δε συμβαίνει όμως το ίδιο, όταν εξετάζεται το ζήτημα της πρόσβασης και της συμμετοχής στην Ανώτατη Εκπαίδευση με ποιοτικούς όρους. Διαπιστώνεται, δηλαδή, ότι ο παράγοντας φύλο εξακολουθεί να ασκεί επίδραση στις επιλογές των σπουδών. Οι μαθήτριες εξακολουθούν να επιλέγουν συχνότερα επιστημονικούς κλάδους και αντικείμενα σπουδών που οδηγούν στα λεγόμενα «γυναικεία» επαγγέλματα, τα οποία θεωρούνται κατάλληλα για να συμφιλιώσουν στο μέλλον τις απαιτήσεις της εργασίας και της οικογένειας. Το γεγονός αυτό έχει ως συνέπεια η εκπροσώπηση των φύλων στις Σχολές και τα Τμήματα που οδηγούν σε επαγγέλματα, τα οποία κατά την παραδοσιακή αντίληψη θεωρούνται «αντρικά», να παραμένει άνιση.

Τα παραπάνω ευρήματα οδηγούν στο συμπέρασμα ότι οι ανισότητες των φύλων εξακολουθούν να υφίστανται στις υψηλότερες βαθμίδες της εκπαίδευσης. Παρότι έχουν εξαλειφθεί οι άμεσες μορφές διάκρισης και αναπαραγωγής των ανισοτήτων μεταξύ των φύλων στην εκπαίδευση, επιβιώνουν κάποιες έμμεσες μορφές. Αυτές ενεργοποιούνται μέσω του «κρυφού αναλυτικού προγράμματος» και, γενικότερα του εκπαιδευτικού περιβάλλοντος που, σε συνδυασμό με το οικογενειακό και το κοινωνικό, θέτουν εμπόδια και καλλιεργούν στην κρίσιμη φάση της επιλογής σπουδών τάσεις αυτοαποκλεισμού που νομιμοποιούν την ανισότητα των φύλων. Δείχνουν ότι το πλαίσιο, εντός του οποίου οι μαθητές και οι μαθήτριες λαμβάνουν τις αποφάσεις

για τις επιλογές σπουδών είναι διαφορετικό. Τα κορίτσια αποφασίζουν σε ένα πλαίσιο με πιο στενά όρια, μικρότερο βαθμό ελευθερίας, υπόκεινται σε μεγαλύτερους περιορισμούς και πιέσεις (Power και άλλοι, 2003).

Δύο είναι τα κύρια συμπέρασμα που συνάγονται από την προηγηθείσα συνοπτική παρουσίαση.

Πρώτον, εξακολουθεί να υπάρχει πρόβλημα, παρά τις ευρείες δημόσιες συζητήσεις και τις δράσεις για την προώθηση της ισότητας των φύλων. Οι πατριαρχικές αξίες και οι παραδοσιακές απόψεις για τις βιολογικές διαφορές μεταξύ των φύλων και τη σημασία τους στον καταμερισμό της εργασίας επιβιώνουν και έχουν αντανάκλαση στις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές διαδρομές των φύλων. Έρευνες μάλιστα έχουν δείξει ότι η επιβίωση και η επίδραση των πατριαρχικών αυτών αξιών είναι συχνότερη στις γυναίκες από τα χαμηλότερα, παρά από τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα. Οι δύο αυτοί παράγοντες, φύλο και κοινωνική τάξη, λειτουργούν σωρευτικά και τις οδηγούν σε μειονεκτικότερη ακόμη θέση στην εκπαίδευση και στην αγορά εργασίας (Mahony και Zmroczek, 1997).

Δεύτερον, η πρόοδος που έχει συντελεστεί κατά τις τελευταίες δεκαετίες, σε σχέση με την προώθηση της ισότητας των φύλων, και η υπεροχή των κοριτσιών στις σχολικές επιδόσεις δεν είναι επαρκείς παράγοντες για να εξαλειφθούν οι ανισότητες στην Ανώτατη Εκπαίδευση. Παρότι η διεύρυνση της Ανώτατης Εκπαίδευσης παρείχε περισσότερες ευκαιρίες πρόσβασης και η εκπροσώπηση των γυναικών είναι υψηλή, οι ανισότητες των φύλων συντηρούνται. Η διαφορά σε σχέση με το παρελθόν είναι ότι η αναπαραγωγή των ανισοτήτων δεν έχει πλέον ποσοτικές, αλλά ποιοτικές διαστάσεις. Σε αυτή, την αναπαραγωγή δηλαδή, παίζουν σημαντικό ρόλο οι επιλογές σπουδών που έχουν μείζονα σημασία, επειδή συντηρούν το χάσμα ως προς τα προσόντα, από τα οποία εξαρτάται η μετάβαση στην αγορά εργασίας και η εξασφάλιση απασχόλησης. Οφείλονται, επίσης, τα υψηλότερα από τους άντρες ποσοστά της ανεργίας, της ετεροαπασχόλησης ή της υποαπασχόλησης των γυναικών, της άνισης συμμετοχής τους στις πιο προνομιούχες απασχολήσεις και στις υψηλές θέσεις στην ιεραρχία των επαγγελματιών καριέρας (Reay και άλλοι, 2005).

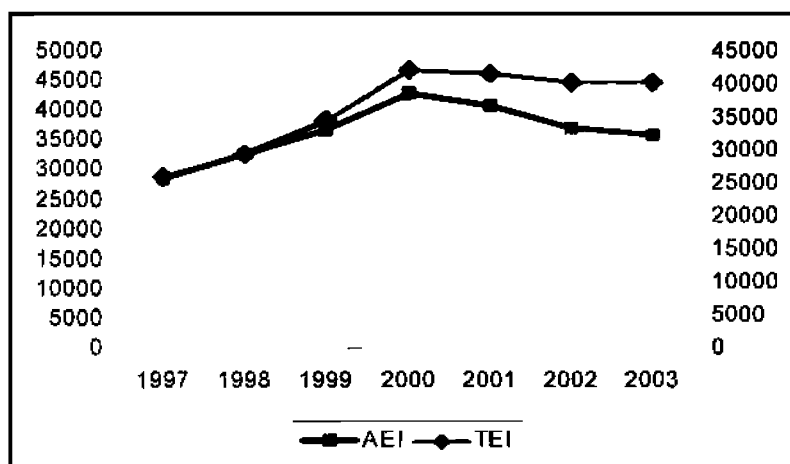
Με βάση τα παραπάνω δύο συμπεράσματα ισχύει η άποψη ότι η συμμετοχή των γυναικών στην Ανώτατη Εκπαίδευση, η οποία προωθήθηκε για να διευκολυνθεί η ευελιξία στην αγορά εργασίας και για να αντιμετωπισθούν οι ανάγκες στην αγορά εργασίας και οι διακυμάνσεις των αναπτυσσόμενων οικονομιών, είναι υψηλή με ποσοτικούς όρους. Με ποιοτικούς όμως όρους υπάρχουν διαφορές και ανισότητες που μαρτυρούν ότι η πρόσβαση και η συμμετοχή στην Ανώτατη Εκπαίδευση επηρεάζεται από τις διακρίσεις των φύλων. Η θεματική αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στην Ανώτατη Εκπαίδευση, κατά τις τελευταίες δεκαετίες, είναι τεκμήριο προόδου και μείωσης του χάσματος μεταξύ των φύλων, αλλά συγκαλύπτει τις διακρίσεις και τις ανισότητες ως προς τα αντικείμενα σπουδών, τα προσόντα, τις απασχολήσεις σε θέσεις κλειδιά και τη συμμετοχή στην άσκηση της πολιτικής εξουσίας (Arnott και άλλοι, 1999).

Επιλογές σπουδών και ανισότητα των φύλων

Στην Ελλάδα παρατηρείται μια σημαντική αύξηση των εισακτέων στην Ανώτατη Εκπαίδευση μετά τη μεταρρύθμιση του 1997. Αυτή εντάσσεται στο πλαίσιο της πολιτικής για τη διεύρυνση της πρόσβασης και της συμμετοχής, με στόχο να ενισχυθεί η συμβολή της στην προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης και της ισότητας των ευκαιριών (ΥΠΕΠΘ, 1997).

Σύμφωνα με τα επίσημα στατιστικά στοιχεία, το 1975 οι εισακτέοι ήταν 19.691. Από αυτούς οι 15.642 εισάγονταν στα πανεπιστήμια και οι 4.049 στα τεχνολογικά ιδρύματα. Η αύξηση είναι μικρή, αλλά σταθερή τα επόμενα χρόνια και κορυφώνεται μετά τη μεταρρύθμιση του 1997. Το 2001 ο αριθμός των εισακτέων τετραπλασιάζεται και φθάνει τις 82.150, η αύξηση στα πανεπιστήμια προσεγγίζει το 270%, ενώ στα τεχνολογικά ιδρύματα υπερβαίνει το 1000%. Στο Διάγραμμα 1 απεικονίζεται με σαφήνεια η εξέλιξη αυτή, από το 1997 έως το 2003, και φαίνεται ότι για πρώτη φορά ο αριθμός των εισακτέων στα τεχνολογικά ιδρύματα είναι μεγαλύτερος αυτών που εισάγονται στα πανεπιστήμια.

Διάγραμμα 1. Κατανομή των εισακτέων στα ΑΕΙ και ΤΕΙ (1975-2003)



Πηγή: ΥΠΕΠΘ

Η αύξηση των εισακτέων έχει ως συνέπεια τη διεύρυνση της συμμετοχής στην Ανώτατη Εκπαίδευση που παρέχει τη δυνατότητα σε μεγαλύτερο αριθμό υποψηφίων να φοιτήσουν σε αυτή, ακόμη και από κοινωνικές τάξεις ή μειονεκτούσες κοινωνικές ομάδες που στο παρελθόν ήταν αποκλεισμένες. Δε συνεπάγεται όμως την άμβλυν-

ση των ανισοτήτων μεταξύ των κοινωνικών τάξεων και των φύλων που εξακολουθούν να αναπαράγονται, με διαφορετικούς όμως από το παρελθόν τρόπους και μορφές. Ένας παράγοντας που συμβάλλει στην αναπαραγωγή τους είναι οι επιλογές σπουδών (Σιάνου-Κύργιου, 2006).

Τις τελευταίες δεκαετίες δημοσιοποιούνται πολλές μελέτες στην Ελλάδα που εξετάζουν τα ζητήματα των ανισοτήτων μεταξύ των φύλων από ποικίλες πλευρές, όπως είναι οι πολιτικές για την ισότητα των φύλων (Στρατηγάκη, 2003), η επίδραση του φύλου στην εκπαίδευση και η συμβολή της εκπαίδευσης στην ανισότητα των φύλων (Δεληγιάννη και Ζιώγου, 1999), η χαμηλή εκπροσώπηση των γυναικών εκπαιδευτικών στις διοικητικές θέσεις (Μαραγκουδάκη, 2002). Υπάρχει, όμως, συγκριτικά με τις άλλες δυτικοευρωπαϊκές χώρες, εμπειρικό έλλειμμα για τη σχέση μεταξύ φύλου και επιλογής σπουδών κατά τη μετάβαση από τη Δευτεροβάθμια στην Ανώτατη Εκπαίδευση. Η επιλογή σπουδών, όμως, μετά τη διεύρυνση της συμμετοχής στην Ανώτατη Εκπαίδευση, έχει ιδιαίτερη σημασία και καθίσταται δύσκολη και κρίσιμη υπόθεση. Αυτό συμβαίνει για δύο κυρίως λόγους. Ο πρώτος είναι ότι η επέκταση της Ανώτατης Εκπαίδευσης μεγαλώνει το εύρος των πιθανών επιλογών και, ταυτόχρονα, συνοδεύεται από την ενδυνάμωση της ακαδημαϊκής ιεράρχησης των ιδρυμάτων, με συνέπεια να προσφέρει περισσότερες, αλλά άνισες ευκαιρίες επιλογής σπουδών. Ο δεύτερος είναι ότι η διεύρυνση της συμμετοχής έχει ως συνέπεια τον πληθωρισμό των πτυχιούχων που αντιμετωπίζουν προβλήματα κατά τη μετάβαση στην αγορά εργασίας.

Σε αυτό το συγκεκριμένο πλαίσιο, η επίδραση του φύλου στην επιλογή σπουδών προσλαμβάνει διαφορετικές διαστάσεις, γιατί οριοθετεί τις ακαδημαϊκές διαδρομές και τις επαγγελματικές διεξόδους, από τις οποίες εξαρτώνται οι ευκαιρίες απασχόλησης και οι προοπτικές καριέρας σε μια εξαιρετικά ανταγωνιστική αγορά εργασίας. Όσο μεγαλώνει ο ανταγωνισμός στην αγορά εργασίας, τόσο δυσκολότερη καθίσταται η απασχόληση της γυναίκας. Τούτο αποτυπώνεται στα επίσημα στοιχεία που αποκαλύπτουν ότι η διαφορά στην απασχόληση ανάμεσα στα φύλα μειώνεται διαχρονικά, αλλά παραμένει σημαντική, αφού τα ποσοστά των ανέργων γυναικών είναι πολύ υψηλότερα από τα αντίστοιχα των ανδρών.

Σε σχέση με το ζήτημα της επίδρασης του φύλου στην αγορά εργασίας υπάρχει πληθώρα εμπειρικών δεδομένων και στατιστικών στοιχείων που τεκμηριώνουν την άποψη ότι, παρά τη θεσμική κατοχύρωση της ισότητας, οι γυναίκες εξακολουθούν να βρίσκονται σε μειονεκτική θέση. Εκπροσωπούνται με μικρότερο από τους άντρες ποσοστό στο σύνολο του εργατικού δυναμικού, απασχολούνται συχνότερα σε εργασίες με χαμηλές αποδοχές και κύρος, περιορισμένες προοπτικές καριέρας. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 2, πλήττονται σε μεγαλύτερο βαθμό από την ανεργία, ανεξάρτητα από το επίπεδο των σπουδών τους, ακόμη και όταν έχουν πραγματοποιήσει μεταπτυχιακές σπουδές και έχουν αυξημένα προσόντα. Η διαφορά στα ποσοστά ανεργίας των γυναικών σε σύγκριση με τους άντρες που κατέχουν μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών υπερβαίνει τις δύο εκατοστιαίες μονάδες, ενώ στην περίπτωση των

αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης τις επτά ποσοστιαίες μονάδες. Πέραν των διαφορών αυτών, ένα μικρό ποσοστό γυναικών κατέχει υψηλές θέσεις στη διοικητική ιεραρχία του δημόσιου τομέα και των επιχειρήσεων, παρακάμπτει τα εμπόδια που συναντά στην καριέρα της και συμμετέχει στα κέντρα λήψης αποφάσεων. Η μειονεκτική θέση των γυναικών στην αγορά εργασίας οφείλεται στη σωρευτική επίδραση ενός συνόλου παραγόντων, μεταξύ των οποίων οι επιλογές των σπουδών παίζουν, για προφανείς λόγους, σημαντικό ρόλο.

Πίνακας 2
Η ανεργία κατά φύλο και επίπεδο εκπαίδευσης*

Επίπεδο εκπαίδευσης	Γ' Τρίμηνο 2004			Γ' Τρίμηνο 2005		
	Άρρενες	Θήλεις	Σύνολο	Άρρενες	Θήλεις	Σύνολο
Διδακτορικό ή Μεταπτυχιακός τίτλος	6,4%	8,4%	7,2%	5,8%	10,9%	7,9%
Τριτοβάθμια Εκπαίδευση**	5,1%	12,0%	8,4%	4,7%	11,0%	7,7%
Πτυχίο Ανώτερης Τεχ. Επ. Εκπαίδευσης	6,6%	18,2%	12,2%	7,0%	17,8%	12,4%
Απολυτήριο Μέσης Εκπαίδευσης	6,6%	18,5%	11,4%	6,8%	17,9%	11,1%
Απολυτήριο 3-ταξιας Μέσης Εκπαίδευσης	6,8%	18,4%	10,3%	6,9%	16,3%	9,7%
Απολυτήριο Δημοτικού	5,4%	12,5%	8,0%	4,5%	11,6%	7,2%
Μερικές τάξεις Δημοτικού	5,6%	6,3%	5,9%	4,0%	7,1%	5,3%
Δεν πήγε καθόλου σχολείο	9,0%	14,0%	11,6%	6,9%	14,3%	10,4%
Σύνολο	6,1%	15,8%	10,1%	6,0%	15,0%	9,7%
* Τα στοιχεία θα πρέπει να θεωρούνται ενδεικτικά						
** Περιλαμβάνονται και οι μη απόφοιτοι με τουλάχιστον ένα χρόνο φοίτησης						

Πηγή: ΕΣΥΕ

Στο ζήτημα της επιλογής σπουδών αναφέρονται τα εμπειρικά ευρήματα που παρουσιάζονται στη συνέχεια και προέρχονται από μια έρευνα που πραγματοποιήθηκε

σε υποψηφίους και υποψήφιες για την εισαγωγή στην Ανώτατη Εκπαίδευση. Σκοπός της έρευνας ήταν να δοθεί απάντηση στο ερώτημα, αν και σε ποιο βαθμό το φύλο και το οικονομικό και κοινωνικό υπόβαθρο επηρεάζουν τις επιδόσεις και τις επιλογές κατά την κρίσιμη φάση της μετάβασης από τη Δευτεροβάθμια στην Ανώτατη Εκπαίδευση, όπως και τις προσδοκίες τους από τη φοίτηση σε αυτή. Στην έρευνα συμμετείχαν 329 υποψήφιοι από σχολεία του Ν. Ιωαννίνων και του Ν. Αττικής. Από αυτούς το 42,5% ήταν αγόρια και το 57,5% κορίτσια και προέρχονται στην πλειοψηφία τους από οικογένειες που εντάσσονται στα μεσαία κοινωνικά στρώματα.

Τα ευρήματα δείχνουν ότι οι επιδόσεις των υποψηφίων επηρεάζονται από το οικονομικό και κοινωνικό υπόβαθρο, αλλά δεν επηρεάζονται από το φύλο. Από τις συσχετίσεις των απαντήσεων για το βαθμό απολυτηρίου και τη γενική βαθμολογία πρόσβασης με την ανεξάρτητη μεταβλητή του φύλου διαπιστώθηκε ότι είναι μικρές οι διαφορές στις κατανομές των ποσοστών. Οι μαθήτριες μάλιστα υπερέρχουν στις επιδόσεις από τις αντίστοιχες των μαθητών.

Πιο συγκεκριμένα, στην κατηγορία με βαθμό απολυτηρίου από το ενιαίο λύκειο 16,1 έως 18 οι μαθήτριες εκπροσωπούνται με ποσοστό 21,5% έναντι του 18,2% των μαθητών και στην κατηγορία από 18,1 έως 20 με ποσοστό 14% έναντι του 16% αντίστοιχα. Παρόμοιες είναι οι διαφορές και στη γενική βαθμολογία πρόσβασης, από την οποία εξαρτάται η πρόσβαση και η κατανομή στην Ανώτατη Εκπαίδευση. Γενική βαθμολογία πρόσβασης από 16,1 έως 20 έχει το 34,5% των μαθητριών έναντι του 29,7% των μαθητών. Τα στοιχεία αυτά αποκαλύπτουν ότι οι μαθήτριες βρίσκονται σε πλεονεκτική θέση. Εφόσον η επίδοση είναι το μοναδικό κριτήριο για την πρόσβαση στην Ανώτατη Εκπαίδευση και οι υποψήφιες υπερέρχουν, ως προς αυτή, έχουν και τη δυνατότητα να αποφασίσουν για τις επιλογές τους πιο ελεύθερα και από ένα ευρύτερο φάσμα αντικειμένων σπουδών. Μπορούν, δηλαδή, να αξιοποιήσουν τις διευρυμένες ευκαιρίες πρόσβασης που η αύξηση των εισακτέων συνεπάγεται και να εισαχθούν στις Σχολές και στα Τμήματα που παρουσιάζουν ζήτηση και έχουν υψηλές βάσεις εισαγωγής, υπόσχονται καλύτερες επαγγελματικές προοπτικές.

Ωστόσο, ο παράγοντας φύλο φαίνεται ότι μεσολαβεί και επηρεάζει τις αντιλήψεις για τη φοίτηση στην Ανώτατη Εκπαίδευση και τις επιλογές σπουδών. Από τα δεδομένα, τα οποία προέκυψαν μετά την επεξεργασία των απαντήσεων σε μια σειρά ερωτήσεων, σκοπός των οποίων ήταν να διερευνηθεί πόσο σημαντικοί ήταν ορισμένοι λόγοι στην απόφαση να συνεχίσουν τις σπουδές τους στην Ανώτατη Εκπαίδευση και να ανιχνευθούν οι προσδοκίες τους, προκύπτουν ενδείξεις ότι υπάρχουν διαφορές μεταξύ των φύλων. Τα κορίτσια θεωρούν, σε μεγαλύτερο βαθμό από τα αγόρια, ως πολύ σημαντικό λόγο στην απόφαση να συνεχίσουν τις σπουδές τους στην Ανώτατη Εκπαίδευση το ενδιαφέρον για να σπουδάσουν ένα συγκεκριμένο αντικείμενο, 67,2% έναντι 48,5% αντίστοιχα. Θεωρούν, επίσης, συχνότερα από τα αγόρια, ως πιο σημαντικό λόγο την επιθυμία τους να ασχοληθούν στο μέλλον με ένα συγκεκριμένο επάγγελμα, 66% έναντι 56,8%, ή ένα επάγγελμα που θα έχει κοινωνικό κύρος, 35,9% έναντι 27,3%. Τα αγόρια, αντίθετα, θεωρούν σε μεγαλύτερο

βαθμό σημαντικούς τους οικονομικούς λόγους, να βρουν ευκολότερα απασχόληση, 67,7% έναντι του 62% των κοριτσιών ή να ασκήσουν ένα επάγγελμα που θα τους προσφέρει υψηλές απολαβές 56,5% έναντι 45,3% των κοριτσιών. Προκύπτουν, δηλαδή, ενδείξεις ότι τα κορίτσια επενδύουν σε μεγαλύτερο βαθμό από τα αγόρια στις σπουδές τους, αφού προσδοκούν συχνότερα να καλλιεργήσουν τις ικανότητες και τις δεξιότητες, αλλά και να αποκτήσουν ευρύτερες γνώσεις, να ενισχύσουν το μορφωτικό τους κεφάλαιο. Τα αγόρια προσδοκούν, στο διάστημα των σπουδών τους, να κάνουν νέες γνωριμίες και να αποκτήσουν φίλους, να περάσουν, γενικότερα, μια ευχάριστη περίοδο στη ζωή τους.

Η επίδραση του φύλου είναι μεγαλύτερη στην επιλογή σπουδών και παρέχει ενδείξεις ότι το χάσμα στο επίπεδο αυτό, παρά τις προόδους, συντηρείται. Το συμπέρασμα τούτο συνάγεται από τα δεδομένα σχετικά με τις επιλογές της κατεύθυνσης στο λύκειο, του επιστημονικού πεδίου, του ιδρύματος και του Τμήματος ή της Σχολής και για τους λόγους, στους οποίους τις αποδίδουν.

Η πρώτη επιλογή, που υποχρεούνται να κάνουν οι μαθητές και οι μαθήτριες είναι της κατεύθυνσης στη δεύτερα τάξη του ενιαίου λυκείου. Πρόκειται για μια σχετικά πρώιμη, αλλά κρίσιμη επιλογή, από την οποία εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό οι μετέπειτα επιλογές, οι οποίες οδηγούν σε διαφορετικές ακαδημαϊκές και επαγγελματικές διαδρομές. Η κατανομή του συνόλου των υποψηφίων του δείγματος είναι σχεδόν ισομερής στις τρεις κατευθύνσεις, 35,2% στη θεωρητική, 32,1% στη θετική και 32,7% στην τεχνολογική. Η κατανομή όμως με βάση το φύλο παρουσιάζει αποκλίσεις. Τα κορίτσια επιλέγουν συχνότερα από τα αγόρια τη θεωρητική κατεύθυνση, αφού το ποσοστό, με το οποίο εκπροσωπούνται είναι σχεδόν πενταπλάσιο των αγοριών. Καλύπτει το 50,5% του συνόλου τους, έναντι του 14,6% των αγοριών. Στην τεχνολογική κατεύθυνση παρατηρείται το αντίθετο, δηλαδή τα αγόρια εκπροσωπούνται με ένα υψηλό ποσοστό που καλύπτει το 50,4%, έναντι του 19,6% των κοριτσιών. Μικρότερη διαφορά παρουσιάζουν τα ποσοστά στη θετική κατεύθυνση, στην οποία όμως και πάλι τα αγόρια εκπροσωπούνται με υψηλότερο ποσοστό, 35%, έναντι του 29,9% των κοριτσιών.

Ανάλογες είναι οι διαφορές μεταξύ των φύλων σε σχέση με το επιστημονικό πεδίο πρώτης επιλογής που έχει μεγαλύτερη σημασία, αφού το κάθε ένα περιλαμβάνει ορισμένες σχολές και τμήματα, τα οποία προσφέρουν αντικείμενα σπουδών από συγκεκριμένους επιστημονικούς κλάδους: το 1^ο από τις ανθρωπιστικές, τις νομικές και τις κοινωνικές επιστήμες, το 2^ο από τις θετικές επιστήμες, το 3^ο από τις επιστήμες υγείας, το 4^ο από τις τεχνολογικές επιστήμες και το 5^ο από τις επιστήμες οικονομίας και διοίκησης. Το ποσοστό των κοριτσιών που δήλωσαν πρώτη επιλογή το 1^ο επιστημονικό πεδίο είναι τετραπλάσιο των αγοριών, 35,8% και 9,3% αντίστοιχα. Αντίθετα, διπλάσιο το ποσοστό αγοριών που δήλωσαν πρώτη επιλογή το 2^ο επιστημονικό πεδίο, 16,3% έναντι του 7,9% των κοριτσιών. Στο 3^ο πεδίο των επιστημών της Υγείας, που περιλαμβάνει και πολλά αντικείμενα σπουδών που οδηγούν στα λεγόμενα παραϊατρικά επαγγέλματα, το ποσοστό των κοριτσιών είναι μεγαλύτε-

ρο 11,5%, έναντι του 8,5% των αγοριών που επιθυμούν, κυρίως, να εισαχθούν στις ιατρικές σχολές. Στο 4^ο πεδίο των τεχνολογικών επιστημών που περιλαμβάνει πολλά αντικείμενα σπουδών, τα οποία οδηγούν σε σύγχρονα επαγγέλματα σχετιζόμενα με τις νέες τεχνολογίες το ποσοστό των αγοριών είναι διπλάσιο από των κοριτσιών, 38,8% και 19,4% αντίστοιχα. Μικρές είναι οι διαφορές στο 5^ο πεδίο των επιστημών της οικονομίας και της διοίκησης, 27,1% και 25,5% που οδηγούν σε επαγγέλματα του τομέα της παροχής υπηρεσιών.

Το φύλο ασκεί επίδραση και στην επιλογή του Ιδρύματος που έχει άμεση σχέση με το Τμήμα ή τη Σχολή, στην οποία αποφασίζουν να φοιτήσουν και βρίσκεται σε αυτό. Το ποσοστό των αγοριών που δήλωσαν πρώτη επιλογή το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο είναι διπλάσιο από των κοριτσιών και σχετίζεται, προφανώς, με την επιθυμία τους να γίνουν μηχανικοί. Το ίδιο παρατηρείται και για το Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, όπως επίσης και για τα Τεχνολογικά Ιδρύματα της Αθήνας και της Ηπείρου. Αντίθετα, το μεγαλύτερο ποσοστό των κοριτσιών δήλωσε πρώτη επιλογή το Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών και το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Σχετίζεται, όπως δηλώνουν τα ίδια, με την επιθυμία τους να γίνουν εκπαιδευτικοί, να ασκήσουν ένα επάγγελμα που τους προσφέρει την ασφάλεια του δημοσίου τομέα και ελεύθερο χρόνο για να ανταποκριθούν στις οικογενειακές υποχρεώσεις τους.

Μια αξιοσημείωτη διαφορά παρατηρείται ανάμεσα στα φύλα σε σχέση με τους λόγους που θεωρούν πιο σημαντικούς στην απόφαση για την επιλογή του Ιδρύματος. Τα αγόρια δήλωσαν συχνότερα, ως πιο σημαντικούς λόγους, την ακαδημαϊκή φήμη του ιδρύματος, όπως επίσης και τη φήμη του για τις παροχές στους φοιτητές που συνδέεται με το κόστος των σπουδών. Τα κορίτσια δήλωσαν συχνότερα ως πιο σημαντικούς λόγους τη φήμη ότι η πόλη, στην οποία βρίσκεται το Ίδρυμα, προσφέρει καλή φοιτητική ζωή, την επιθυμία να ζήσουν τη φοιτητική ζωή σε μια μεγάλη πόλη ή στον τόπο μόνιμης κατοικίας τους.

Μεγαλύτερη είναι η επίδραση του φύλου στην επιλογή του Τμήματος ή της Σχολής που σχετίζεται άμεσα με το αντικείμενο των σπουδών και στους λόγους που την αποδίδουν. Είναι διπλάσιο σχεδόν το ποσοστό αγοριών που δήλωσαν πρώτη επιλογή κάποιο από τα Τμήματα με αντικείμενο σπουδών σχετικό με την επιστήμη των Η/Υ, 16,5% έναντι του 9,8% των κοριτσιών. Επίσης, είναι δεκαπλάσιο το ποσοστό των αγοριών που δήλωσαν τα Τμήματα των Μηχανικών, 12,2% έναντι του 1,8% των κοριτσιών, με εξαίρεση τις Σχολές Αρχιτεκτόνων και τα Τμήματα Τοπογράφων Μηχανικών που τα ποσοστά είναι παρόμοια. Αντίθετα, τα κορίτσια δείχνουν προτίμηση για τα Τμήματα με αντικείμενα σπουδών των θεωρητικών επιστημών που οδηγούν στα λεγόμενα 'γυναικεία' επαγγέλματα. Το 13,4% των κοριτσιών δήλωσαν πρώτη επιλογή τα Τμήματα των Φιλοσοφικών Σχολών, έναντι του 0,9% των αγοριών, και το 6,1% τα Τμήματα Φιλολογίας Ξένων γλωσσών, έναντι του 1,7% των αγοριών, το 9,1% τα Τμήματα της Νομικής, των ΜΜΕ, των Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, έναντι του 0,9% των αγοριών.

Οι διαφορές στις επιλογές του Τμήματος ή της Σχολής έχουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον, αν συνδεθούν με αυτές που εντοπίζονται στους λόγους που θεωρούν, ως τους πιο σημαντικούς, στη λήψη της απόφασής τους. Δείχνουν ότι τα αγόρια έχουν πιο σαφείς επαγγελματικές φιλοδοξίες και αποφασίζουν, συχνότερα από τα κορίτσια, για τις επιλογές των σπουδών με οικονομικά κριτήρια, να εξασφαλίσουν, δηλαδή, μια καλή εργασία και να κερδίσουν περισσότερα χρήματα. Δήλωσαν σε μεγαλύτερα ποσοστά, ως πιο σημαντικούς λόγους, τις επαγγελματικές προοπτικές που πιστεύουν ότι προσφέρουν οι σπουδές στο Τμήμα ή στη Σχολή πρώτης επιλογής, την επιθυμία να εξειδικευθούν σε ένα σύγχρονο επιστημονικό κλάδο και να ασκήσουν στο μέλλον ένα επάγγελμα με υψηλές απολαβές και κοινωνικό κύρος. Τα κορίτσια, αντίθετα, δήλωσαν, συχνότερα από τα αγόρια, ότι το κριτήριο ήταν η επιθυμία τους να μείνουν στον τόπο μόνιμης κατοικίας ή το ενδιαφέρον να αποκτήσουν γνώσεις για ένα συγκεκριμένο επιστημονικό αντικείμενο ή την επιθυμία τους να ασκήσουν ένα επάγγελμα με κοινωνικό κύρος.

Τα δεδομένα αυτά παρέχουν ενδείξεις ότι υπάρχουν διαφορές στην επιλογή σπουδών ανάμεσα στα φύλα. Το πλαίσιο, εντός του οποίου λαμβάνουν τις αποφάσεις είναι σε μεγάλο βαθμό επηρεασμένο από τις πατριαρχικές αξίες και τα πολιτισμικά στερεότυπα σχετικά με τη θέση των γυναικών στην κοινωνία που συντηρούν τη διακρίση των φύλων. Τα κορίτσια παρότι υπερέχουν των αγοριών στην επίδοση, κάνουν επιλογές που δείχνουν ότι αντιμετωπίζουν, όπως διαπιστώνεται και από τις έρευνες σε άλλες χώρες, ιδιαίτερες δυσκολίες και εμποδία (Leathwood και O'Connell, 2003). Επιλέγουν συχνότερα αντικείμενα σπουδών των θεωρητικών επιστημών, ενώ τα αγόρια των τεχνολογικών και των θετικών επιστημών που προσφέρουν πτυχία με μεγαλύτερη ανταλλακτική αξία στην αγορά εργασίας, ευκαιρίες πρόσβασης σε προνομιούχα επαγγέλματα. Τα κριτήρια, με βάση τα οποία αποφασίζουν έχουν σχέση με το μελλοντικό τους ρόλο ως συζύγου και μητέρας που επηρεάζει την εργασία των γυναικών και την κοινωνική τους κινητικότητα.

Συμπέρασμα

Από το σχολιασμό των ευρημάτων της έρευνας προκύπτουν ενδείξεις ότι η σχέση μεταξύ φύλου και εκπαίδευσης παραμένει προβληματική. Το φύλο δεν επηρεάζει τις επιδόσεις, αλλά τις επιλογές των σπουδών κατά τη μετάβαση από τη Δευτεροβάθμια στην Ανώτατη Εκπαίδευση, από τις οποίες εξαρτάται η ποιότητα των εμπειριών από τις σπουδές, η αξία του πτυχίου και τα οφέλη στη μελλοντική εργασιακή ζωή. Η επίδραση του φύλου στις επιλογές σπουδών παρέχει ενδείξεις ότι τα κορίτσια δεν αποφασίζουν ελεύθερα, αλλά υπόκεινται σε μεγαλύτερες πιέσεις και περιορισμούς. Κατά συνέπεια, παρά τις προόδους, που έχουν συντελεστεί, ως προς τη συμμετοχή στην Ανώτατη Εκπαίδευση, οι ανισότητες των φύλων συντηρούνται, μέσα από έμμεσες μορφές διάκρισης, από το συμβολισμό της «διαφοράς» που

ενεργοποιούν τάσεις αυτοαποκλεισμού και τις νομιμοποιούν.

Η συντήρηση των ανισοτήτων δείχνει ότι τα κορίτσια δεν επωφελούνται στον ίδιο βαθμό με τα αγόρια από τη διεύρυνση της συμμετοχής στην Ανώτατη Εκπαίδευση, με ποιοτικούς όρους. Επιλέγουν σπουδές που συντηρούν τη μειονεκτική τους θέση στην αγορά εργασίας, αν λάβουμε υπόψη την άτυπη ιεράρχηση μεταξύ των αντικειμένων σπουδών, τις ευκαιρίες που προσφέρουν τα πτυχία τα σχετιζόμενα με τις τεχνολογικές και τις θετικές επιστήμες και τις εξελίξεις στη δομή της απασχόλησης και στην αγορά εργασίας. Μας επιτρέπει να υποθέσουμε ότι μεγάλος αριθμός γυναικών θα εξακολουθήσει και στο μέλλον να απασχολείται σε εργασίες με χαμηλούς μισθούς, ανασφάλεια και μειωμένα οφέλη. Θα παραμείνουν λίγες οι οικονομικά δραστήριες και ανεξάρτητες επαγγελματικά γυναίκες που θα απασχολούνται σε προνομίους επαγγέλματα, τα οποία προσφέρουν υλικά και συμβολικά οφέλη, προοπτικές καριέρας, αυξάνουν τις πιθανότητες να βελτιώσουν τις συνθήκες της προσωπικής του ζωής. Θα παραμείνουν, επίσης, λίγες οι γυναίκες που θα κατέχουν θέσεις ισχύος στα κέντρα λήψης αποφάσεων των μεγάλων οργανισμών και της πολιτικής ζωής.

Η «τύχη», με άλλα λόγια, θα εξακολουθήσει να είναι με το μέρος των ανδρών...

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Arnot, M. M.E. David & G. Weiner (1999) *Closing the Gender Gap: Post War Education and Social Change*, Cambridge: Polity Press.
- Brown, P. (1997) 'Cultural Capital and Social Exclusion: Some Observations on Recent Trends in Education, Employment, and the Labour Market' στο A. H.
- Halsey, H. Lauder, P. Brown and A. Stuart Wells, *Education, Culture, Economy, Society*, London: Oxford University Press, pp. 736-749.
- Brown, P. & R. Scase (1994) *Higher Education and Corporate Realities: Class, Culture and the Decline of Graduate Careers*, London: UCL Press.
- Δεληγιάννη, Β. και Σ. Ζιώγου (επ.) (1999), *Εκπαίδευση και Φύλο. Ιστορική διάσταση και σύγχρονος προβληματισμός*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Βάνιας.
- Lauder, H. (2001) 'Innovation, Skill Diffusion, and Social Exclusion' στο P. Brown, A. Green & H. Lauder, *Globalization, Competitiveness, and Skill Formation*, Oxford: Oxford University Press, p. 166.
- Leathwood, C. και P. 'O Connel (2003) 'It's a struggle: the construction of the 'new' student' in higher education' *Journal Education Policy*, 18, 597-615.
- Mahony, P. & C. Zmroczek (eds) (1997) *Class Matters. 'Working Class' Women's. Perspectives on Social Class*, London: Taylor & Francis.
- Μαραγκουδάκη, Ε. (2002) 'Ο παράγοντας Φύλο στη Δευτεροβάθμια και Τριτοβάθμια Εκπαίδευση: όψεις συνέχειας και μεταβολής' στο Β. Δεληγιάννη, Σ. Ζιώγου, Λ.

- Φρόση (επιμ.), *Φύλο και Εκπαιδευτική Πραγματικότητα στην Ελλάδα: Προωθώντας Παρεμβάσεις για την Ισότητα των Φύλων στο Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα*, Αθήνα: ΚΕΘΙ (αδημοσίευτη μελέτη).
- Power, S., T. Edwards, G. Whitty, V. Wigfall (2003) *Education and Middle Class*, Buckingham-Philadelphia, Open University Press.
- Reay, D., M.E. David & S. Ball (2005) *Degrees of Choice. Social class, race and gender in higher education*, Stoke on Trent, UK and Sterling, USA: Trentham Books.
- Σιάνου – Κύργιου, Ε. (2006) *Εκπαίδευση και Κοινωνικές Ανισότητες. Η μετάβαση από τη Δευτεροβάθμια στην Ανώτατη Εκπαίδευση (1997-2004)*, Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Στρατηγάκη Μ. (2003) «Πολιτικές για την ισότητα των φύλων στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Συμπώσεις και αντιφάσεις στην πορεία της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης», στο Ρ. Παναγιωτοπούλου, Σ. Κονιόρδος και Λ. Μαράτου - Αλιπράντη (επιμ), *Παγκοσμιοποίηση και Σύγχρονη Κοινωνία*, εκδόσεις ΕΚΚΕ.
- ΥΠΕΠΘ (2001) *Αντιμετώπιση του χάσματος δεξιοτήτων στην πληροφορική και τις τεχνολογίες. Δράσεις για την τριτοβάθμια εκπαίδευση*. Επιτροπή στρατηγικής για την πληροφορική στην Εκπαίδευση. Εισήγηση Νο 1, <http://www.ebusinessforum.gr/content/downloads/YPEPTH-XasmaDexiothtwn-ProgPlhroforikhs.pdf>